

SSD

SCIENCE FOR A SUSTAINABLE DEVELOPMENT

**MULTIFUNCTIONALITEIT EN LOKALE IDENTITEIT
ALS PARADIGMAS VOOR EEN DUURZAME
EN COMPETITIEVE LANDBOUW**

“MUSICAL”

E. METTEPENNINGEN, V. VANDERMEULEN, R. CAPPON, H. LEINFELDER
T. LAURIJSSSEN, J. BRYON, L. MESSELY, J. DESSEIN, M. BOURGEOIS

ENERGY

TRANSPORT AND MOBILITY

AGRO-FOOD

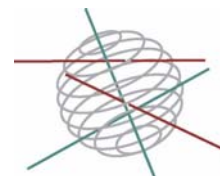
HEALTH AND ENVIRONMENT

CLIMATE

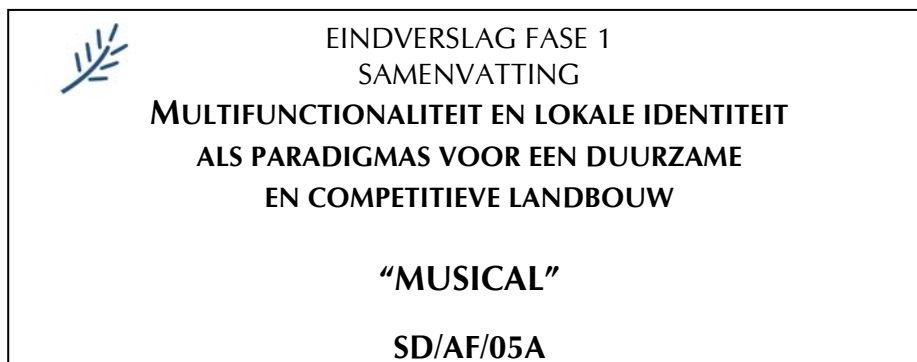
BIODIVERSITY

ATMOSPHERE AND TERRESTRIAL AND MARINE ECOSYSTEMS

TRANSVERSAL ACTIONS

Agro-voeding

Promotoren

Guido Van Huylenbroeck
Department of Agricultural Economics,
Universiteit Gent (AgEcon)
Coupure Links, 653 - 9000 Ghent

Georges Allaert
Institute for Sustainable Mobility, Universiteit Gent

Etienne Van Hecke
Department of Earth and Environmental Sciences,
Research Group Social and Economic Geography - KULeuven

Ludwig Lauwers
Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)

Catherine-Marie Leroy
Fondation rurale de Wallonie

Auteurs

Evy Mettepenningen & Valerie Vandermeulen
Department of Agricultural Economics, Universiteit Gent

Roeland Cappon & Hans Leinfelder
Institute for Sustainable Mobility, Universiteit Gent

Tom Laurijssen & Jeroen Bryon
Department of Earth and Environmental Sciences, Research Group Social and
Economic Geography, KULeuven

Lies Messely & Joost Dessein
Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)

Marie Bourgeois
Fondation rurale de Wallonie

Januari 2009

Rue de la Science 8
Wetenschapsstraat 8
B-1000 Brussels
Belgium
Tel: +32 (0)2 238 34 11 – Fax: +32 (0)2 230 59 12
<http://www.belspo.be>

Contact person: Marc Van Heuckelom
+32 (0)2 238 35 55

Neither the Belgian Science Policy nor any person acting on behalf of the Belgian Science Policy is responsible for the use which might be made of the following information. The authors are responsible for the content.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without indicating the reference :

E. Mettepenningen, V. Vandermeulen, R. Cappon, H. Leinfelder, T. Laurijssen, J. Bryon, L. Messely, J. Desein, M. Bourgeois ***Multifunctionaliteit en lokale identiteit als paradigmas voor een duurzame en competitieve landbouw “MUSICAL”***. Eindverslag Fase 1 Samenvatting. Brussel : Federaal Wetenschapsbeleid 2009 – 8 p. (Onderzoeksprogramma “Wetenschap voor een Duurzame Ontwikkeling”)

Inleiding

Landbouw is in essentie multifunctioneel: naast primaire producten levert de landbouwsector ook een aantal andere maatschappelijke diensten. Voorbeelden van deze diensten zijn de bijdrage van landbouw aan sociale zorg en cohesie (gele diensten), beheer en onderhoud van omgeving en landschap (groene diensten), en waterbeheer en overstromingsbeheersing (blauwe diensten). Omdat deze diensten vaak niet vermarkt kunnen worden, worden ze 'non-commodities' genoemd.

Het gelijktijdig aanbieden van deze verschillende vermarktbare en niet vermarktbare goederen en diensten staat enorm onder druk door de modernisering van de landbouw, en dit brengt de ecologische en sociale duurzaamheid van landbouw in gevaar. In feite zijn er verschillende aanwijzingen dat het model van moderne landbouw niet houdbaar is en moet veranderd worden. Het is een basisveronderstelling in dit project dat multifunctionele landbouw een nieuw verenigend paradigma is. Het kan de postmoderne landbouw in overeenstemming brengen met nieuwe maatschappelijke verwachtingen en aldus haar ecologische, economische en sociale duurzaamheid verbeteren (Van Huylenbroeck, 2007).

De ecologische en sociale effecten op de maatschappij van deze gele, groene en blauwe diensten zijn duidelijk. De economische effecten voor de landbouwers zijn echter minder vanzelfsprekend, omdat er geen markten bestaan voor de 'non-commodities'. Momenteel wordt multifunctionele landbouw vooral gestimuleerd door overheidssteun en vaak geassocieerd met niet-competitieve vormen van landbouw. Een betere oplossing zou zijn dat de overheid de creatie van nieuwe markten ondersteunt en de oprichting stimuleert van netwerken waarin het aanbieden van 'non-commodities' gewaardeerd wordt (Van Huylenbroeck, 2007). Dit project veronderstelt dat deze nieuwe markten verbonden kunnen worden met het effect van multifunctionele landbouw op regionale identiteit.

Dit project wil bewijzen dat multifunctionele landbouw kan bijdragen aan de competitiviteit en duurzaamheid van landelijke streken, door het mogelijke effect op de identiteit van deze streken (**centrale doelstelling**). Multifunctionele landbouw kan bijdragen aan de ontwikkeling van een regionale identiteit. Wanneer deze regionale identiteit kan ingezet worden in plattelands- en streekontwikkeling, kan de rurale competitiviteit verhogen, zowel voor de landbouw als andere sectoren. Met andere woorden, het project tracht te bewijzen dat multifunctionele landbouw, via het effect op de regionale identiteit, de economische, ecologische en sociale duurzaamheid van landelijke gebieden kan verhogen.

In de literatuur kunnen voorbeelden gevonden worden die deze hypothese ondersteunen. Zo wordt gesteld dat multifunctionele landbouw een effect heeft op het landschap en daardoor een indirect effect op de waarde van vastgoed op het platteland. Een aantal best practice voorbeelden, zoals Parmigiano-Reggiano (PR) in Italië, tonen aan dat landbouwers hun streek wereldberoemd kunnen maken door er een merk aan te verbinden. De bijdrage van landbouw aan de ontwikkeling van een regionale identiteit kan zeer waardevol zijn. Vooral in deze tijden van toenemende globalisering is er een groeiende behoefte van individuen aan plaatsen met een identiteit waarmee ze zich verbonden voelen.

Doelstellingen en verwachte resultaten

Om de centrale hypothese te onderzoeken, wordt het onderzoek opgedeeld in verschillende onderdelen.

Het **eerste deel** van het onderzoek bestudeert de link tussen multifunctionele landbouw en de identiteit van een streek. Het begrijpen van deze link impliceert een grondige kennis van, en inzicht in, het begrip identiteit en het identiteitsvormingsproces. Er wordt specifieke aandacht besteed aan het effect van landbouw op regionale identiteit.

Het **tweede deel** van het project gebruikt regionale identiteit, met mogelijk een aantal landbouwaspecten, als startpunt en onderzoekt hoe dit kan leiden tot streekontwikkeling. In dit deel worden drie belangrijke onderdelen beschouwd:

- 2.1** Inzicht krijgen in het proces van regioconstructie, in een bredere sociale context;
- 2.2** Onderzoeken hoe regionale identiteit kan geïntegreerd worden in plattelandsontwikkeling via regional branding processen: lessen uit best practice voorbeelden;
- 2.3** Onderzoeken van strategieën van actoren die betrokken zijn in identiteitsontwikkeling (in 4 Belgische cases).

Het **derde deel** van het onderzoek concentreert zich op hoe streekontwikkeling, op basis van een agrarisch-regionale identiteit, kan leiden tot lokale welvaart, zowel voor landbouwers als niet-landbouwers, en tot duurzame regio's. Dit onderdeel beschouwt opnieuw een aantal aspecten:

- 3.1** Analyseren van de effecten op en ervaringen door individuele lokale inwoners;
- 3.2** Analyseren van het effect op specifieke economische sectoren, zoals vastgoed en toerisme;
- 3.3** Onderzoeken van de effecten op landbouwers: mogelijkheden, bedreigingen en de rol van landbouw in het beleid rond regionale identiteit;
- 3.4** Verkennen van mogelijkheden voor alternatieve financiering van multifunctionele landbouw, buiten de overheid om.

Het **vierde deel** van het project definieert uiteindelijk een aantal 'windows of opportunities' in België voor een succesvolle implementatie van lokale initiatieven, gebaseerd op een agrarisch-regionale identiteit.

Methodologie

Om bovenstaande doelstellingen te bereiken, worden verschillende methodologieën toegepast. Onderdelen 1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1 en 3.3 van het project hebben hoofdzakelijk een exploratief karakter. Er wordt gezocht naar nieuwe concepten, typologieën, dimensies, contextuele gevolgen, etc. Daarom wordt de methode van **Grounded Theory** toegepast. Dit houdt een consequente inductie van de empirisch verzamelde data in, om te komen tot een theoretisch kader. Aangezien een substantieel onderdeel literatuurstudie wordt geïntegreerd in het project, wordt gekozen voor een gematigde benadering van de Grounded Theory.

Binnen de Grounded Theory methode gebeurt de opbouw van een theorie d.m.v. een constante comparatieve analyse ter identificatie van patronen binnen de data. Daarvoor is nood aan een aantal theoretische cases, doelgericht en zorgvuldig gekozen: een collectieve case study. **Vier centrale case studies** werden gekozen in België: Meetjesland en Haspengouw in Vlaanderen, en Parc Naturel des Deux Ourthes (PN2O) en de Gaume in Wallonië. Aangezien een aantal onderzoeksvragen niet kunnen beantwoord worden binnen deze vier cases, werden ook extra cases geselecteerd in België: Leievallei en Pajottenland. Pajottenland wordt ook beschouwd binnen deel 2.2 als een Belgische best practice case. Daarnaast worden ook twee internationale **best practice cases** bestudeerd: West Cork in Ierland en Het Groene Woud in Nederland. Uiteindelijk zal het samenvattende laatste deel van het project heel België behandelen.

Volgende tabel geeft een overzicht, voor elk onderdeel van het project, van de cases waarin het onderzoek wordt gevoerd en de gebruikte methodologische hulpmiddelen. Voor de onderdelen 1, 2.3, 3.1 en 3.3 werden in de vier centrale case studies **diepte-interviews** gehouden met enerzijds sleutelfiguren van organisaties betrokken in streekontwikkeling en anderzijds met landbouwers die multifunctionele strategieën toepassen. Voor de best practice case studies gebeurde de gegevensverzameling ook op basis van diepte-interviews, met sleutelfiguren uit verschillende verenigingen, landbouwers en een aantal andere lokale actoren. In de tweede fase van het project worden voor de onderdelen 2.1, 3.1, 3.2 en 3.3 **enquêtes** gepland voor landbouwers en burgers in de vier centrale case studies, met zowel kwalitatieve als kwantitatieve elementen. Ook in onderdeel 2.2 worden enquêtes gepland om extra informatie te verkrijgen over de best practice cases. Voor onderdeel 3.2 worden een aantal vragen opgenomen in de enquêtes voor burgers in de vier centrale case studies. Daarnaast wordt in onderdeel 3.2 de **hedonic pricing** methode toegepast om de impact van multifunctionele landbouw op vastgoed in België te bepalen. Onderdeel 3.4 haalt informatie uit workshops – over alternatieve financieringsmechanismen voor multifunctionele landbouw – in Meetjesland en een bijkomende case, namelijk Leievallei. In onderdeel 4 zal de synthese van alle projectresultaten gebeuren aan de hand van de techniek **windows of opportunity mapping**. Er wordt ook een moment van 'member checking' voorzien in de vorm van **focusgroepen**. Gedurende de analyse van de data worden verschillende seminars voorzien voor de onderzoekers om de resultaten onderling te toetsen en op elkaar af te stemmen (**peer review** en **triangulatie**).

Deze methodologie resulteerde in de eerste projectfase in de formulering van een aantal interessante inzichten, die dienden als basis voor een aantal beleidsaanbevelingen. De beschreven resultaten volgen de algemene structuur van het project.

	Deel 1: Multifunctionele landbouw en regionale identiteit		Deel 2: Streekontwikkeling op basis van (agrarisch-) regionale identiteit			Deel 3: Lokale welvaart als gevolg van de ontwikkeling van regionale identiteit				Deel 4: Synthese
			2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	
	Literature study									
Haspengouw	Inter-views	Enquête			Inter-views	En-quête	En-quête	Inter-views		Focus-groep
								En-quête		
Meetjesland	Inter-views	Enquête			Inter-views	En-quête	En-quête	Inter-views	Work-shop	Focus-groep
								En-quête		
Pays des Deux Ourthes	Inter-views	Enquête			Inter-views	En-quête	En-quête	Inter-views		Focus-groep
								En-quête		
Gaume	Inter-views	Enquête			Inter-views	En-quête	En-quête	Inter-views		Focus-groep
								En-quête		
Leievallei (Menen-Kortrijk)									Work-shop	
Pajottenland			Inter-views							
			En-quête							
Belgium							Hedonic pricing			Wind. Opp. Mapp.
Best-practice cases buiten België (West Cork, Groene Woud, ...)			Inter-views							
			En-quête							

Deel 1: Multifunctionele landbouw en identiteit

Om de invloed van multifunctionele landbouw te kunnen inschatten, is het belangrijk om een beter inzicht te krijgen in het concept identiteit. Het is belangrijk om steeds in gedachten te houden dat plaatsen geen objecten zonder ziel zijn, maar steeds geïnterpreteerd en hergeïnterpreteerd worden in relatie met persoonlijke voorkeuren. De identiteit van een streek is geen vast gegeven, en is niet gelijk aan de biografie of traditie van een gebied, maar heeft alles te maken met gevoelens, emoties en betekenissen die een bepaalde plaats kan oproepen bij mensen. Een plaats kan verschillende identiteiten hebben – waaronder ook een agrarische identiteit – die constant onderhevig zijn aan veranderingen in de globale wereld. Identiteit is een **sociaal construct**.

Op basis van deze inzichten rond het concept identiteit kunnen een aantal beleidsaanbevelingen gegeven worden over hoe regionale identiteit kan dienen als basis voor streekontwikkeling. De ontwikkeling van de identiteit van een plaats – i.e. de opbouw van een positief en aantrekkelijk imago van de plaats – vereist **samenwerking** en overeenstemming tussen de verschillende betrokkenen, elk met hun eigen, andere visies. Daarnaast vereist de opbouw van een identiteit aandacht voor de noden en denkbeelden van de **eigen inwoners**, opdat deze ontwikkeling niet gehinderd wordt door ongewenste effecten.

Deel 2: Streekontwikkeling op basis van (agrarisch-) regionale identiteit

De focus van dit deel ligt op het streekontwikkelingsproces zelf, dat gebaseerd kan zijn op (agrarisch-) regionale identiteit.

2.1 De vorming van regio's: agrarisch-regionale identiteit in een bredere sociale context

Het onderzoek wees uit dat de constructie van regionale identiteiten nauw vervlochten is met, en niet los gezien kan worden van, het bredere sociale fenomeen van regiovorming. Regionale identiteiten zijn in feite zowel oorzaak als gevolg van de vorming van regio's.

Diepgaand onderzoek in de regio's Meetjesland en Pajottenland wijst uit dat de vormings- (en stichtings-) processen binnen de regio in grote mate vergelijkbaar zijn en dat deze processen gepaard gaan met een graduele opbouw van **sociaal, institutioneel en symbolisch-cultureel kapitaal**. Twee factoren blijken belangrijk in het op gang brengen (en versterken) van de regio- (en identiteits-) vormingsprocessen: **beleidsvorming** op verschillende niveaus (i.e. Europees en Vlaams niveau), en de **activiteiten van regionale tussenpersonen en organisaties**. Deze laatste zijn sterk gerelateerd met het geaccumuleerde sociaal kapitaal in de regio (in het bijzonder formele en informele relaties binnen en tussen deze personen en organisaties).

2.2 Integratie van regionale identiteit in plattelandsontwikkeling: lessen uit best practice voorbeelden van regional branding

In dit onderdeel wordt aandacht besteed aan best practice voorbeelden van regional branding en de lessen die eruit getrokken kunnen worden. Door de studie van streken met een sterke identiteit, die succesvol wordt benut, kan inzicht verkregen worden over de optimale integratie van agrarisch-regionale identiteit in plattelandsontwikkeling.

Zoals reeds eerder werd aangehaald, kan een regio verschillende identiteiten hebben, maar niet al deze identiteiten kunnen gekozen worden om te vermarkten. Een eerste les vanuit de best practice voorbeelden is dat niet enkel historisch elementen, maar ook **moderne en hedendaagse elementen** van de streek moeten gekozen worden om te vermarkten. Zo vermijdt men dat de streek als het ware verlamd wordt en worden ook jonge mensen aangesproken en betrokken. Daarnaast toonden de voorbeelden het belang aan van **een focus** binnen het proces **op de plaatselijke inwoners**. Men kan echter het **positief effect van de 'roem' van de streek**, veroorzaakt door het regiomerk, niet verwaarlozen: wanneer buitenstaanders de streek bezoeken en verheerlijken, zullen de bewoners zich meer bewust worden van de aantrekkelijkheid van hun streek en zich willen inzetten voor hun streek. Ten derde blijkt het succes van het ontwikkelingsproces sterk afhankelijk van de capaciteiten en motivatie van individuen. Er is nood aan een aantal **enthousiaste en inspirerende pioniers**, met een uitgebreid sociaal netwerk. Een laatste aanbeveling op basis van de best practice voorbeelden, is dat de plaatselijke acties gecoördineerd moeten worden, zonder echter **bureaucratie** in de hand te werken.

2.3 Strategieën van actoren die betrokken zijn in identiteitsontwikkeling in de 4 Belgische cases

In de tweede fase van het project wordt een meer theoretische analyse gepland van de strategieën van actoren, die betrokken zijn in identiteitsontwikkeling. Hier worden reeds een aantal beleidsaanbevelingen geformuleerd op basis van voorlopige inzichten vanuit het veldwerk in Wallonië. Deze beleidsaanbevelingen over de ontwikkeling van een identiteit en regional branding vullen aan en bevestigen wat in voorgaand onderdeel werd geconcludeerd uit de verzamelde data.

Binnen het regional branding proces, dat moet leiden tot een verhoogde plattelandsontwikkeling, moet men **plaatselijke inwoners beschouwen als partners**. Het proces moet afgestemd worden op hun verwachtingen en belangen. Ook hier bevestigen de case studies dat een **centrale coördinatie** van de initiatieven van de organisaties het ontwikkelingsproces ten goede komt. De aanwezigheid van een inspirerende leider is een pluspunt. Eens aan deze voorwaarden is voldaan, kan men naar buiten komen met een uniek, origineel en kwaliteitsvol **regionaal product**. Het succes van de promotie van de streek en de producten hangt onder andere af van de samenwerking met de plaatselijke bevolking, de zichtbaarheid van het territorium en een uitgekende communicatiestrategie. De Waalse cases tonen duidelijk aan dat regional branding, gebaseerd op een authentieke identiteit, plattelandsontwikkeling bevordert. Het is echter een **hulpmiddel en niet een doel op zich**. In dit opzicht moeten beleidsmakers bij de promotie van een regio zich hoeden voor polarisatie tussen territoria en bevolkingsgroepen.

Deel 3: Lokale welvaart als resultaat van regionale identiteitsontwikkeling

Het is reeds duidelijk dat een regio meer dan één identiteit kan hebben, waaronder bijvoorbeeld een agrarische identiteit, en dat niet al deze identiteiten gebruikt worden in processen van regional branding. Er werd ook reeds meerdere keren benadrukt dat participatie van de plaatselijke bevolking één van de succesfactoren is bij de ontwikkeling van een regionale identiteit. Dit deel bestudeert het effect van streekontwikkeling op de lokale welvaart. Er wordt getracht na te gaan of streekontwikkeling en/of branding processen effecten kunnen hebben op de economische, ecologische en sociale duurzaamheid van streken. Deel 3.1, dat handelt over de ervaringen van de plaatselijke bevolking met regionale identiteit, wordt in de tweede projectfase verder uitgewerkt.

3.2 Effect van de ontwikkeling van regionale identiteit op economische sectoren: vastgoed

Een belangrijke vraag binnen dit project is hoe streekontwikkeling, gebaseerd op een agrarische identiteit kan bijdragen aan de regionale economie. De analyse toont aan dat landbouw, en meer specifiek multifunctionele landbouw, een impact heeft op een specifieke economische sector, namelijk de vastgoedsector. De aanwezigheid van meer akkerland heeft doorgaans een significant negatieve impact op de vastgoedprijzen. De aanwezigheid van meer grasland heeft een positieve impact op de huisprijzen, maar een negatieve impact op de bouwgrondprijzen. De impact van multifunctionele landbouw verschilt naargelang het type multifunctionele strategie. Terwijl natuurbeheer door landbouwers over het algemeen een positief effect lijkt te hebben op de prijzen, kan thuisverwerking en –verkoop een daling van de vastgoedprijzen veroorzaken.

Hieruit blijkt dus dat multifunctionele landbouw kan bijdragen aan de economische duurzaamheid van een streek, hoewel dit effect sterk afhankelijk is van het type landbouw. Daarom kan het interessant zijn om in streekontwikkeling of regional branding processen gebruik te **maken van landbouwelementen van de streek**. Dit vereist echter de ontwikkeling van een specifieke **regionale strategie voor de ontwikkeling van de landbouwsector**. Deze strategie heeft nood aan een draagvlak binnen de plaatselijke landbouwsamenleving en dient door de meerderheid van de landbouwers in de streek aanvaard te worden.

3.3 Effect van de ontwikkeling van regionale identiteit op landbouw: de rol van de landbouwer in het beleid rond identiteit

Het veldwerk voor dit onderdeel van het project geeft aan dat **regionale identiteit mogelijkheden kan verschaffen voor landbouwers** om een extra inkomen te verwerven via diversificatie, en dat streekontwikkelingsprocessen dit effect versterken. Aangezien diversificatie meestal een verandering naar minder intensieve landbouwpraktijken inhoudt, kunnen deze processen van regionale identiteitsontwikkeling evolueren in ecologisch en sociaal **duurzamer streken**. Het is echter vaak zo dat streekontwikkelingsprocessen **overlast** veroorzaken voor de landbouwers, door een gebrek aan kennis over landbouwpraktijken bij de beleidsmakers. Uit angst voor ongunstige ontwikkelingen en een gebrek aan begrip voor dit beleid, worden streekontwikkelingsprocessen vaak gehinderd door **tegenwerking** van landbouwers.

Deze observaties hebben geleid tot de conclusie dat het **betrekken van landbouwers** binnen het beleid rond regionale identiteitsontwikkeling positief kan zijn. Om dit te realiseren, moet men landbouwers en landbouwersorganisaties **bewust maken van het belang van participatie**, en organisaties moeten deze **participatie** ook **mogelijk maken**. Machtsrelaties in een streek, en meer specifiek de angst om macht te verliezen, kunnen deze participatie verhinderen. Een mogelijke oplossing is het ontwerp van participatiestructuren rond streekontwikkeling door hogere beleidsniveaus. Deze mogen echter niet **te strikt** zijn en er moet vermeden worden dat participatie leidt tot een **complex en inconsistent beleid**.

3.4 Verbinden van plaatselijke landbouwers en burgers: alternatieve financieringsmechanismen voor multifunctionele landbouw

Tenslotte onderzoekt het project de mogelijkheden om de landbouwsector te verbinden met andere maatschappelijke groepen, opdat efficiëntere en meer duurzame manieren (minder afhankelijkheid van overheidsgeld) kunnen gevonden worden voor de financiering van multifunctionele landbouw, gebaseerd op de bijdrage aan regionale identiteit. De drie-cluster-aanpak van alternatieve financieringsmechanismen (vrijwillige bijdrage, niet-vrijwillige bijdrage en fondsconstructie) geeft een algemeen beeld van de bestaande financieringsmechanismen (en hun mogelijkheden). Tegelijk biedt deze aanpak een krachtige **structuur** aan streekontwikkelingsorganisaties **voor de selectie van een gepast alternatief financieringsmechanisme**.

Vanuit de workshop in het Meetjesland werd geconcludeerd dat er een brede ondersteuning is voor vrijwillige bijdragen en fondsconstructies. Beide financieringsmechanismen vereisen een **nauwe samenwerking tussen diverse regionale stakeholders** (landbouwers, overheden, regionale organisaties, etc.) en zijn op die manier sterk verbonden met het aanwezige **sociaal kapitaal** in de streek.

Conclusie

Deze resultaten geven een duidelijke indicatie dat we de **centrale hypothese** kunnen **aanvaarden**: multifunctionele landbouw kan bijdragen aan de ontwikkeling van een regionale identiteit. Deze regionale identiteit kan in plattelands- en streekontwikkeling ingezet worden om op die manier de competitiviteit en duurzaamheid te verhogen van zowel landbouw als andere sectoren.